

Л. О. ЗАШКІЛЬНЯК (Львів), М. Г. КРИКУН (Львів)

**Міжнародний науковий семінар
"Центрально-Східна Європа на етапі
трансформації: економіка і суспільство
в період від середньовіччя до модернізації
(XV-XVIII ст.)"**

23–24 вересня 1997 р. у Львівському державному університеті ім. Ів. Франка пройшов міжнародний науковий семінар "Центрально-Східна Європа на етапі трансформації: економіка і суспільство в період від середньовіччя до модернізації (XV–XVIII ст.)", організований кафедрою історії слов'янських країн Львівського державного університету ім. Ів. Франка, Інститутом українознавства НАН України і Міжнародним фондом "Відродження". Семінар був приурочений до 100-річчя від дня народження відомого українського історика, дослідника аграрного розвитку країн і народів Центрально-Східної Європи у XV–XVIII ст., заслуженого діяча науки і техніки України, почесного доктора Люблінського університету ім. М. Кюрі-Склодовської (Польща), професора Дмитра Леонідовича Похилевича (1897–1974). Тому і в центрі уваги учасників зустрічі були проблеми становлення капіталістичних відносин в економіці та відповідних впливів у соціальному і культурно-духовному житті.

У семінарі взяли участь понад 30 учених з п'яти країн Центрально-Східної Європи – Білорусі, Литви, Польщі, Росії та України. Виступи на семінарі були поділені на три тематичні частини, тісно пов'язані між собою. Перша частина була присвячена вивченню внеску Д. Л. Похилевича у проблематику аграрних відносин XV–XVIII ст. Академік НАН України Ярослав І с а є в и ч (Львів) зробив загальну доповідь про Д. Л. Похилевича як людину, вченого і педагога, наголосивши на високій науковій сумлінності українського історика, якому довелося пройти непростий життєвий шлях, що був позначений не лише успіхами, а й необґрунтованими утисками. Проф. Микола Крикун (Львів) познайомив присутніх зі своїми студіями, присвяченими науковому доробку Д. Л. Похилевича, що складається з 114 праць, серед яких три монографії (в тому числі одна неопублікована), великі розділи у синтетичних академічних виданнях, як-от: історія Польщі, Білорусії, СРСР, університетських посібниках тощо. Декілька суттєвих і маловідомих створінок з життя українського історика висвітлили у своїх доповідях проф. Володимир Моторний (Львів) і доц. Володимир Ч о р н і й (Львів). Оцінку вкладу Д. Л. Похилевича у вивчення помісного господарства у Східній Європі у XV–XVIII ст. дав д-р іст. наук Василь Пірко (Донецьк). Доц. А н і с і я К о з і й (Львів) підкреслила значення праць Д. Л. Похилевича для вивчення історії Холмщини.

Друга частина виступів на семінарі концентрувалася навколо широкої проблематики – динаміки суспільних процесів у Центрально-Східній Європі XV–XVIII ст. Внаслідок відсутності кількох запланованих доповідей лише одна доповідь доц. Андрія Зайця (Львів) була присвячена цікавій проблемі міського самоврядування на прикладі міст Волині у XVI – першій половині XVII ст. Автор наголосив на потребі більш уважного вивчення інституту війтівства, який відіграв суттєву роль у розвитку міст на сході Європи. Виступ канд. іст. наук О л е н и Р у с і н о і (Київ) торкався київської князівської традиції у XIV–XVI ст. та її своєрідного відбиття у династичній спадщині Литовської, Польської та Московської держав. Кілька доповідей висвітлили роль міжнародних і торговельних стосунків у розвитку країн та народів регіо-

ну. Д-р іст. наук Анна Хорошкевич (Москва) наголосила на значенні для країн регіону занепаду наприкінці XV ст. Золотої Орди, який поклав початок періоду тривалої боротьби за її спадок і впливи у Центрально-Східній і Східній Європі. Особливу роль у ній відіграли Москва й Крим. Проф. М а р е к М о н д з і к (Люблін) охарактеризував опанування Росією чорноморських торговельних шляхів у другій половині XVIII ст. Доц. Р а ї с а Шиян (Львів) навела цікаві джерельні дані про стан торгівлі у Львові у XVI–XVII ст., які дозволяють, по-перше, спростувати існуючі в літературі думки про занепад міської торгівлі у другій половині XVII ст. і, по-друге, значно розширити географію торговельних зв'язків цього міста, що відіграло тоді помітну роль у торгівлі всього регіону. Важливу інформацію подала науковий співробітник ЦЦІА України у Львові Н і н а Шестакова (Львів), яка доповіла про попередні результати опрацювання і систематизації великого зібрання документів цього архіву, що стосуються білорусько-литовської шляхти XVI–XVIII ст. і є важливими для багатьох дослідників.

Ряд виступів був присвячений аналізу політично-правових стосунків. Так, ад'юнкт Г ж е г о ж Я в о р (Люблін) змалював особливості територіальної організації осадництва на волоському праві у XIV–XVI ст., д-р іст. наук Анна Сохацька (Люблін) зупинилася на формуванні системи управління землями Червоної Русі у XV ст., підкресливши значення факту поширення на руську шляхту прав і привілеїв, що ними користувалася польська шляхта. Канд. іст. наук П е т р о К у л а к і в с ь к и й (Острог) докладно зупинився на складі урядників Чернігівського воєводства у XV–XVII ст., які у більшості були представлені українською шляхтою. Доц. Р о м а н Ш у с т (Львів) висвітлив деякі питання грошового обігу в західноукраїнських землях у XVI–XVII ст. Доктор Е у г е н і у ш Я н а с (Люблін) підтвердив значний вплив на суспільні процеси поступового переходу від шляхетського ополчення до професійної армії, що стався у XVI–XVII ст.

На жаль, лише однією доповіддю були представлені культурні явища епохи. Доц. В о л о д и м и р А л е к с а н д р о в и ч (Львів) на широкому суспільному тлі проаналізував еволюцію львівського середовища малярів у XVI – на початку XVII ст., зазначивши, що мистецьке життя було найтіснішим чином пов'язане із суспільно-політичними обставинами. Проте загальні тенденції культурної еволюції народів регіону не знайшли докладного висвітлення.

Остання, третя частина семінару була присвячена оглядові сучасного стану вивчення проблем історії регіону в історіографії. Проф. Дмитро К а р е в (Гродно) висвітлив труднощі і перешкоди в сучасній білоруській науці стосовно вивчення історії Великого Литовського князівства, в якій нерідкими є крайнощі неоромантичного і кон'юнктурного плану. Проф. Людмила Л а п т е в а (Москва) подала аналіз новітньої російської історіографії гуситського руху і підкреслила, що в ній спостерігаються спроби некритичної реанімації застарілих концепцій або намагання будувати нові підходи, котрі, однак, не підтверджуються джерелами. Проф. Юзеф Пулцвартек (Жешув) докладно висвітлив стан новітньої історіографії соціально-економічної діяльності католицької і православної церков на терені Речі Посполитої. Він підкреслив, що історіографія історії церкви після тривалого застою лише почала відроджуватися. Виступ проф. Г е н р і к а Г м і т е р к а (Люблін) був зосереджений на доробку польської історіографії з проблематики польсько-чесько-словацьких відносин у XVI–XVIII ст. Автор зазначив, що історики практично залишили поза увагою питання міжетнічних конфліктів в імперії Габсбургів, які, проте, справили важливий вплив на устрій і політику цієї держави. Проф. Вітольд Клачев-

с ь к и й (Люблін) проінформував присутніх про значний поступ польської історіографії у вивченні урядницьких структур Речі Посполитої XVI—XVII ст. Емоційністю відрізнялася доповідь доц. Алдони В а с и л я у с к е н е (Вільнюс) про наукову діяльність Академії наук католиків-литовців, зокрема, у дослідженнях історії народів центрально-східноєвропейського регіону. Д-р іст. наук Л е о н і д Зашкільн я к (Львів) подав стислу характеристику методологічних процесів в історичній науці країн Центрально-Східної Європи у 50—70-х роках XX ст., вказавши на вагомні наукові здобутки істориків у вивченні насамперед соціально-економічної проблематики. Ці дослідження велись у річищі загальноєвропейських тенденцій модернізації історичних студій.

В обговоренні доповідей підкреслювалося, що конкретно-історичний підхід, який спирається на аналіз джерельного матеріалу, дозволяє внести певні корективи у поширену типологію суспільних процесів у Центрально-Східній Європі. Зокрема, немає сумніву, що у XV—XVI ст. відбулося розходження шляхів суспільного розвитку країн і народів Центрально-Східної Європи із Західною, а також Східною. Причиною цього послужив комплекс впливів економічного, політичного, соціального, культурно-релігійного характеру, який конкретно переломлювався й адаптувався у кожного народу і на кожній правно-політичній території. Знайшла певну підтримку думка, висловлена в історіографії (Б. М. Ф л о р я й ін.), що є підстави в рамках Центрально-Східної Європи виділяти ще один проміжний регіон, який включає землі Литви, Білорусі й України, котрі хоч і входили до складу Речі Посполитої, але мали значну специфіку у ході процесів модернізації.

Проте учасники семінару констатували, що великий новий джерельний матеріал, який введений до наукового обігу за останні два десятиріччя, вимагає ще прискіпливішого опрацювання й узагальнення. Доцільно поживавити дослідження з вказаної проблематики, щоб не втратити науковий потенціал, здобутий у попередні роки, а також звернути увагу на свідомісні процеси, котрі формували особливу психологію народів даного регіону і визначали ту чи іншу адаптацію нових ідей, що приходили із Заходу Європи і формували ідеологію модернізації. На жаль, останні явища найгірше досліджені стосовно Центрально-Східної та Східної Європи.

Науковці, які брали участь у семінарі, одностайно погодилися з потребою публікації матеріалів зустрічі й доручили Оргкомітету вжити для цього конкретних заходів. Майбутній збірник праць з однойменною назвою (як сподіваються вчені) повинен збагатити не таку вже численну на сьогоднішній день наукову літературу з проблеми.

У ході наукової зустрічі історики із зарубіжних країн відвідали могилу Д. Л. Похилевича на Личаківському кладовищі Львова, взявши участь в інавгурації Центру історичної полоністики при Інституті історичних досліджень Львівського університету (керівник — д-р іст. наук Л. О. З а ш к і л ь н я к), який покликаний відродити дослідження з історії і культури сусідньої Польщі, а також включитися до вивчення українсько-польських взаємин як складової частини суспільних процесів у центральносхідноєвропейському регіоні.